Методичні рекомендації
щодо навчання змісту предметів та інтегрованих курсів
«Громадянської та історичної» освітньої галузі (5 клас)
у 2022-2023 навчальному році

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні», навчання в закладах загальної середньої освіти розпочнеться в День знань – 1 вересня [7]. Організація освітнього процесу у 2022-2023 навчальному році залежатиме від безпекової ситуації в кожному окремому населеному пункті.

Триває військова агресія Російської Федерації проти України. Звертаємо увагу, що під час воєнного стану учні є однією з найбільш вразливих категорій і потребують психологічної підтримки. Тому, надзвичайно важливо говорити з учнями про основи безпеки, правила поведінки, захисту себе та рідних у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій,

Наголошуйте учням, що для збереження життя та здоров'я потрібно дотримуватися правил безпечної поведінки, зберігати спокій, не панікувати й акумулювати свої сили для підтримки родини та країни. У разі необхідності, підготуйте учням пам'ятку «Твої правила безпеки».

Пропонуємо інтернет-джерела, щодо дій учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану:

– правила поведінки цивільного населення під час війни, військового стану (https://www.youtube.com/watch?v=CPH43eKhEwQ);

– якщо ви знайшло боєприпаси – правила поведінки для дітей (https://www.youtube.com/watch?v=l83IhF2dWK0);

– безпека дітей під час війни (https://www.youtube.com/watch?v=Eoz9gP7j3Eg);

– екстрена валіза (https://www.youtube.com/watch?v=v8h6gCY8FNQ);

– безпечна поведінка дітей під час війни (https://www.youtube.com/watch?v=kHiXhGis7ag);

– підтримка дітей: поради для вчителів (https://mon.gov.ua/ua/news/pidtrimka-ditej-poradi-dlya-vchiteliv).

Варто пам'ятати, що дотримання вимог сигналів оповіщення «Усім увага! Повітряна тривога!» є обов'язковим для всіх учасників освітнього процесу.

Відповідно до Указу Президента України від 16.03.2022 № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», з метою вшанування пам'яті загиблих, щоденно о 09 годині 00 хвилин варто проводити загальнонаціональну хвилину мовчання [10].

У разі повернення в очний формат навчання, з метою запобігання поширення COVID-19, рекомендуємо учасникам освітнього процесу дотримуватися профілактичних заходів безпеки та правил особистої гігієни.

З метою організованого початку 2022-2023 навчального року та впровадження Нової української школи у 5 класах, рекомендуємо опрацювати Постанову Кабінету Міністрів України від 30.09.2021 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» (https://cutt.ly/vDsA5Xe) [8], наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6-х класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» (http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/) [2], лист Міністерства освіти і науки України від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» [5].

У 2022-2023 навчальному році учні 5 класів починають вивчати історію за новими модельними навчальними програмами, які сприятимуть реалізації наступності між початковою та базовою середньою освітою у вигляді окремого курсу чи інтегрованих курсів:

«Вступ до історії України та громадянської освіти», 5 клас (35 годин на рік, 1 година на тиждень):

– модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори: Бурлака О.В., Власова Н.С., Желіба О.В., Майорський В.В., Піскарьова І.О., Щупак І.Я.);

– модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори: Желіба О.В., Мокрогуз О.П.);

– модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори: Бакка Т.В., Желіба О.В., Мелещенко Т.В., Щупак І.Я.);

– модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори: Гісем О.В., Мартинюк О.О.).

«Досліджуємо історію і суспільство», 5-6 класи (інтегрований курс, 35 годин на рік, 1 година на тиждень):

– модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Васильків І.Д., Димій І.С., Шеремета Р.В.);

– модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Пометун О.І., Малієнко Ю.Б., Мороз П.В., Ремех Т.О.);

– модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Гісем О.В., Гісем О.О., Мартинюк О.О.,Охредько О.Е.)

«Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти», 5-6 класи (інтегрований курс, 35 годин на рік, 1 година на тиждень):

– модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної

середньої освіти (автори: Власова Н.С., Желіба О.В., Кронгауз В.В., Секиринський Д.О., Щупак І.Я.);

– модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Кафтан М.В., Козорог О.Г., Костюк І.А., Мудрий М.М., Селіваненко В.В.);

– модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори: Даниленко В.М., Гісем О.В., Мартинюк О.О., Охредько О.Е., Тарасюк Т.Д.).

Відповідно до Типової освітньої програми, діапазон тижневого навчального навантаження громадянської та історичної освітньої галузі становить від 1 до 2 годин (рекомендовано – 1 година). Заклад загальної середньої освіти може обрати для вивчення навчальний предмет «Вступ до історії України та громадянської освіти» або інтегровані курси «Досліджуємо історію і суспільство» (5 клас), «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» (5 клас) [4].

З модельними навчальними програмами громадянської та історичної освітньої галузі можна ознайомитися за покликанням: https://cutt.ly/zJ8PoRj.

У 2022-2023 навчальному році для 5 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти, для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, Міністерство освіти і науки України рекомендує модельну навчальну програму «Вступ до історії України та громадянської освіти» (авт. Косенко Ю.М.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 383 «Перелік модельних навчальних програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України») (https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86388/) [3].

Курси «Вступ до історії України та громадянської освіти», «Досліджуємо історію і суспільство», «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» для учнів 5 класу громадянської та історичної освітньої галузі належать до адаптаційного циклу базової середньої освіти та носять інтегрований і пропедевтичний характер.

Перехід із початкової школи в основну школу пов’язаний із зростанням навантаження на учнів, з метою допомоги десятирічним школярам пристосуватися до нових умов і вимог освітнього середовища у середній школі, доцільно: зберегти згуртованість колективу, сформовану культуру поведінки та навики спілкування; розвивати в учнів уміння й навики самостійної роботи, критичного мислення; забезпечувати єдність вимог до учнів; дозувати навчальне навантаження та обсяг домашнього завдання; використовувати інтерактивні форми навчання; забезпечувати систематичне повторення; уникати перевантаження учнів тощо.

Звертаємо увагу на те, що пропедевтика в 5 класі спрямована на формування початкових знань, елементарних уявлень і вмінь учнів з історії. Навчально-пізнавальна діяльність учнів має містити практичну

спрямованість: розташовувати події у хронологічній послідовності, наводити приклади, читати з розумінням, працювати з візуальними джерелами, використовувати карту як джерело інформації, добирати інформаційні джерела за пропонованою тематикою, створювати логічні схеми з понять теми, формулювати запитання до тексту та зображень тощо.

Наголошуємо, що розділи курсів з історії, запропоновані в модельних навчальних програмах для 5 класу, дають учням змогу послідовно опанувати історичну інформацію, сформувати вміння (описувати, пояснювати, використовувати, виявляти), ставлення (висловлювати оцінні судження), ціннісні орієнтири (співпраця, гідність і повага до особистості, гармонійний розвиток, активна громадянська позиція), які сприятимуть формуванню громадянської та історичної компетентності.

Під час реалізації модельної навчальної програми, учитель, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, має сформувати у здобувачів освіти ключові компетентності та базові знання (додаток 17) (http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/). З вимогами до обов'язкових результатів навчання учнів у громадянській та історичній освітній галузі, які є важливими для учня і матимуть практичне значення, рекомендуємо ознайомитися за покликанням: https://cutt.ly/vDsA5Xe [8].

Акцентуємо увагу на формуванні в учнів 5 класу предметної (історичної) компетентності (хронологічна, просторова, інформаційно-мовленнєва, логічна, аксіологічна) та наскрізних умінь: критично сприймати інформацію та системно мислити, висловлювати власну думку, логічно обґрунтовувати позицію, діяти творчо, виявляти ініціативу тощо. У результаті опанування курсів з історії учні мають засвоїти основні категорії, поняття, які складають логічну частину базових знань освітньої галузі: історичне джерело, історія, хронологія, історична карта, історична пам'ять, цінності, демократія, закон, мораль, республіка.

Навчальний поступ учнів має забезпечуватися, насамперед, їх сталою активністю на уроках. Пропонуємо використовувати переважно активні та інтерактивні методи навчання. Передумовою активного навчання учнів є чергування різних форм їхньої діяльності. Рекомендуємо здійснювати вивчення історії у 5 класі шляхом реалізації діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів в освітньому процесі, використовуючи дослідницькі, проєктні, інтерактивні, дискусійні методи організації пізнавальної діяльності учнів.

Звертаємо увагу, що п'ятикласники вже мають часткові знання з історії, які вони здобули у 1-4 класах. У початковій школі на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», майбутнім п'ятикласникам розповідали про традиції українського народу; про громадянські права й обов'язки як члена суспільства; про Україну як сучасну європейську державу; учні «відвідували» музеї світу та пізнавали українське мистецтво. Дотримуючись принципу наступності рекомендуємо опрацювати Державний стандарт початкової освіти та навчальну програму інтегрованого курсу «Я досліджую

світ» [9]. Для ефективного навчання у 5 класі, варто актуалізувати знання учнів, збільшуючи час на їхню самостійну, мисленнєву діяльність.

Оцінювання результатів навчання учнів має бути орієнтованим на ключові, предметні компетентності як обов'язкові результати навчання та на наскрізні вміння, які визначено Державним стандартом базової середньої освіти (http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/) [8].

Відповідно до статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту», основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання. Вибір форм, змісту та способу оцінювання здійснюють педагогічні працівники закладу загальної середньої освіти (https://cutt.ly/BDsDm2e) [1].

Звертаємо увагу, що метою формувального оцінювання є оптимізація освітнього процесу для розвитку особистості учня, а не лише оцінювання навчальних досягнень. Під час формувального оцінювання учні не порівнюються з іншими учнями, а лише зі своїми попередніми досягненнями. Під час оцінювання визначається не те, скількох помилок припустився учень, а на скільки змінився отриманий результат порівняно з його попереднім результатом, а також чи відповідає він очікуванням самого учня. Формувальне оцінювання – не перевірка та контроль знань, а встановлення зворотного зв'язку між учителем та учнем [2].

Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної діяльності учнів 10-11 років, рекомендуємо до використання в освітньому процесі комплекти навчально-методичного забезпечення громадянської та історичної освітньої галузі для учнів 5 класу, з якими можна ознайомитися на сайтах видавництв: «Оріон» (https://www.orioncentr.com.ua/), «Ранок» (https://i-ranok.com/), «Світич» (https://svitdovkola.org/pilot/5), «Літера» (https://cutt.ly/sZaUzip), український проєкт «Якість освіти» (https://cutt.ly/gZaUf6H), «Педагогічна думка» (http://peddumka.edukit.kiev.ua/) та Інституту педагогіки НАПН України за покликанням: https://cutt.ly/6J6vUPk.

З метою формування в учнів критичного мислення, під час роботи з інформаційними джерелами, навчання сприймання інформації, оцінювання якості інформації, підвищення загальнокультурного рівня особистості, рекомендуємо до використання в освітньому процесі модельну навчальну програму «Основи медіаграмотності» (5-6 класи) для закладів загальної середньої освіти (https://cutt.ly/2ZaUwCw) та посібник «Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5-6 класи)», з яким можна ознайомитися за покликанням: https://cutt.ly/gZaUuXk [6].

Отже, навчання учнів в закладі загальної середньої освіти буде успішним, за умови панування в ньому демократичної атмосфери, рівноправних партнерських відносин і взаємоповаги, системного застосування інтерактивного навчання та розвитку критичного мислення здобувачів освіти.

Використані та основоположні джерела

1. Закон України від 16.01.2020 № 463-IX «Про повну загальну середню освіту».

2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6-х класів».

3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 383 «Перелік модельних навчальних програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти».

5. Лист Міністерства освіти і науки України від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України».

6. Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5-6 класи) : Навч.-метод. посіб. / О.П. Мокрогуз (розділи 1, 2, 3, підрозділ 4.2), О.В. Волошенюк (розділ 1, підрозділи 4.1, 4.3), Г.А. Дегтярьова (підрозділ 4.1), І.П. Старагіна (розділ 4.1), Р.В. Шаламов (підрозділ 4.2.); за заг. ред. В.Ф. Іванова., О.В. Волошенюк., Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 63 с.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні».

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2021 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти»

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти».

10. Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання, за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України».

Методист з історії та правознавства
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного
розвитку Сумського ОІППО О.В. Третьякова

(Підпис наявний в оригіналі)